

O'ZBEKISTONDAGI QURILISH MATERIALLARI SANOATINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Igamova Shaxinya Zikrilloyevna

Buxoro davlat universiteti, Iqtisodiyot kafedrası dotsenti, PhD

Annotatsiya

Qurilish materiallari sanoati va milliy sanoat tarmoqlarining innovatsion rivojlanishi mamlakat iqtisodiyotining strategik ahamiyatga ega sohalaridan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda jahon bozorlarida raqobatning kuchayishi va innovatsion mahsulotlarga bo'lgan talabning ortishi milliy sanoat tarmoqlarini intensiv rivojlantirishni talab etmoqda. Qurilish materiallari sanoatida xomashyo va mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, eksportbop mahsulot hajmini oshirish, narxlar barqarorligini ta'minlash hamda ekologik va energiya tejoyvchi texnologiyalarni joriy etish muhim vazifa sifatida belgilanmoqda.

Kalit so'zlar: samaradorlik, innovatsion rivojlanish, faollashtirish, mexanizmlar, qurilish materiallari, infratuzilma, iqtisodiyot, sanoat, eksportbop mahsulot, ekologik texnologiyalar, jahon bozori raqobati, modernizatsiya.

Аннотация

Строительная индустрия и инновационное развитие национальных промышленных отраслей являются одной из стратегически важных сфер экономики страны. В настоящее время усиление конкуренции на мировых рынках и рост спроса на инновационную продукцию требуют интенсивного развития национальных промышленных отраслей.

Модернизация процессов производства сырья и материалов, увеличение объёмов экспортноориентированной продукции, обеспечение стабильности цен, а также внедрение экологически чистых и энергосберегающих технологий определены в качестве приоритетных задач в строительной индустрии.

Ключевые слова: эффективность, инновационное развитие, активизация, механизмы, строительные материалы, инфраструктура, экономика, промышленность, экспортноориентированная продукция, экологические технологии, конкуренция на мировом рынке, модернизация.

Abstract

The construction materials industry and the innovative development of national industrial sectors are among the strategically important areas of the country's economy. Currently, the intensification of competition in global markets and the growing demand for innovative products require intensive development of national industrial sectors. Modernizing the processes of raw materials and product manufacturing, increasing the volume of export-oriented products, ensuring price stability, and implementing environmentally friendly and energy-saving technologies have been identified as key priorities in the construction materials industry.

Keywords: efficiency, innovative development, activation, mechanisms, building materials, infrastructure, economics, industry, export-oriented products, eco-friendly technologies, global market competition, modernization.

KIRISH

Jahonning rivojlangan mamlakatlarida qurilish sanoatining innovatsion salohiyati iqtisodiy rivojlanishning asosiy manbai va milliy boylikning tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Mamlakat iqtisodiyotida innovatsion salohiyatni shakllantirish, uning mexanizmlarini joriy qilish va undan samarali foydalanish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Zamonaviy texnologiyalarni iqtisodiyotga jalb qilish hamda qurilish materiallari sanoati korxonalarini modernizatsiya qilish orqali innovatsion rivojlanishga erishish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, aholini sifatli qurilish materiallari bilan ta'minlash, eksportbop mahsulotlarni ishlab chiqarish hajmini oshirish va ichki bozorda narxlarni barqarorlashtirish kabi masalalar qurilish sanoatida asosiy vazifalar sifatida belgilangan.

Mamlakatimizda qurilish materiallari sanoati iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari kabi mustaqillik yillarida jadal rivojlandi. Sanoatdagi tarkibiy o'zgarishlar, yangi texnologiyalarni joriy qilish va ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan bog'liq jarayonlar bevosita yalpi qo'shilgan qiymat ulushini ko'tarishga xizmat qilmoqda. 2030-yilgacha bo'lgan rivojlanish strategiyasi konsepsiyasiga muvofiq, qurilish materiallari sanoatida zamonaviy standartlarni joriy qilish hamda sohani isloh qilish muhim vazifalardan sanaladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Qurilish materiallari sanoati jahon iqtisodiyotida muhim o'rin tutadi. Xorijiy olimlar bu sohada ilmiy asoslangan nazariyalar va tahlillar orqali uning rivojlanish mexanizmlarini yoritib berishga katta hissa qo'shgan. Quyida xorij olimlari tomonidan ishlab chiqilgan asosiy nazariyalar va ularning qurilish sanoatiga ta'siri tahlil qilinadi.

Xorij olimlaridan Maykl Porterning *"Raqobatbardoshlik nazariyasi"*da qurilish sanoatidagi tarmoq rivojlanishining hal qiluvchi omillardan biri sifatida raqobat muhitiga e'tibor qaratiladi. Porterning *"Raqobat ustunligi"* nazariyasiga ko'ra, qurilish sanoatidagi kompaniyalar raqobatbardoshligini oshirish uchun sifatli mahsulot ishlab chiqarishga hamda xaridorlar talablarini qondirishga yo'naltirilgan innovatsiyalarni joriy etishlari lozim. Shuningdek, qurilish materiallari ishlab chiqarishda ichki bozor raqobati tashqi bozorlarga chiqishda omad kaliti bo'lishi mumkinligi ta'kidlanadi.

Porter nazariyasi O'zbekiston qurilish sanoatiga ham tatbiq etilishi mumkin. Xususan, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish uchun ularga moliyaviy qo'llab-quvvatlash va texnologik modernizatsiya zarurligi ta'kidlanadi¹.

Pol Krugman – *"Xalqaro savdo va aglomeratsiya nazariyasi"*da qurilish sanoatidagi global savdoni rivojlantirish uchun quyidagi omillarga e'tibor qaratadi:

“Qurilish sanoatidagi ishlab chiqarishni aglomeratsiya markazlariga (infratuzilma rivojlangan hududlarga) yaqinlashtirish mahsulot tannarxini kamaytiradi.”

¹ Porter, M. "Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance," 1985.

Xalqaro bozorlarda samarali raqobat qilish uchun logistika, transport va energiya tejamkor texnologiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.¹ O'zbekistonda qurilish sanoatini aglomeratsiya markazlarida joylashtirish eksport salohiyatini oshirish va tannarxni pasaytirishda muhim ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Jon Elkingtonning *"Uch eselik samaradorlik"* nazariyasi qurilish sanoatida barqaror rivojlanishga qaratilgan bo'lib, iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillarning o'zaro uyg'unligini ta'minlashni nazarda tutadi. Iqtisodiy samaradorlik, xususan, qurilish materiallari sanoatida innovatsiyani rivojlantirish va tannarxni pasaytirish orqali iqtisodiy o'sishga turtki beradi.

Ekologik barqarorlik masalasida qurilish materiallari ishlab chiqarish jarayonining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish, xususan, uglerod chiqindilarini pasaytirish muhim vazifa sifatida qayd etiladi.

Ijtimoiy omil esa qurilish sanoatida ish o'rinlari yaratish va aholi uchun qulay hayot sharoitlarini ta'minlashni asosiy ustuvorliklardan biri sifatida belgilaydi. Tahlillarga ko'ra, Elkington nazariyasini O'zbekistonda qurilish sanoatiga zamonaviy ekologik standartlar va barqaror rivojlanish tamoyillarini joriy etishda qo'llash mumkin².

Vernon Ranseyk (Vernon Renshaw) – *"Infratuzilmani rivojlantirish nazariyasi"*da qurilish materiallari sanoatini infratuzilmani rivojlantirishning asosiy tarmog'i ekanligini ta'kidlaydi. Mustahkam qurilish sanoati jamiyatning umumiy infratuzilmasini rivojlantirish uchun muhim omil hisoblanadi³.

Jahon iqtisodiyotida qurilish sanoatining barqaror bo'lishi logistika va muhandislik yechimlarining sifatiga bog'liq. O'zbekistonda infratuzilmani rivojlantirish uchun qurilish materiallari sanoati strategik ahamiyatga ega bo'lib, bu nazariya mamlakatdagi yangi loyihalarni amalga oshirishda muhim ko'makchi bo'lishi mumkin.

Kennet Galbrayt – *"Texnologik taraqqiyot nazariyasi"*da qurilish sanoatidagi rivojlanishni innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan bog'laydi. Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va zamonaviy uskunalardan foydalanish sanoat samaradorligini oshiradi. Energiya tejamkor qurilish materiallari ishlab chiqarish nafaqat mahsulot tannarxini pasaytiradi, balki ekologik zararni ham kamaytiradi. O'zbekistonda yangi texnologiyalarni joriy qilish sanoatda mahsulot hajmi va sifatini oshirish bilan birga ekologik standartlarga muvofiqlikni ta'minlash imkonini beradi⁴.

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqotda O'zbekiston qurilish materiallari sanoatining rivojlanishi va uning iqtisodiyotga ta'siri o'rganildi. Tadqiqot jarayonida turli usullardan foydalanildi, Ish davomida sistemali yondashuv qo'llanildi. Bu usul bizga qurilish materiallari sanoatini alohida emas, balki butun iqtisodiyot bilan bog'liq tarzda ko'rib chiqishga

¹ Krugman, P. "Geography and Trade," 1991.

² Elkington, J. "Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business," 1997.

³ Renshaw, V. "Infrastructure Development in Global Economy," 2010.

⁴ Galbraith, K. "The New Industrial State," 1967.

yordam berdi. Chunki sanoat o‘z-o‘zidan rivojlanmaydi – u moliyaviy sarmoyalar, texnologik innovatsiyalar va davlat siyosati kabi omillarga bog‘liq. Shu sababli, biz ushbu omillarni bir-biri bilan qanday bog‘liqligini tahlil qilishga harakat qildik. Bundan tashqari, kompleks tahlil usulidan ham foydalanildi. Qurilish materiallari sanoatining rivojlanishiga turli jihatlar ta’sir qiladi: xomashyo zaxiralari, texnologik taraqqiyot, eksport imkoniyatlari va ichki talab. Shu sababli, tadqiqot davomida bu jihatlar birgalikda qanday ishlashini tushunishga e’tibor qaratildi.

Ishonchli natijalarga erishish uchun turli manbalardan foydalanildi. Eng muhim ma’lumotlar O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi tomonidan e’lon qilingan hisobotlardan olindi. Bundan tashqari, xalqaro tashkilotlar – Birlashgan Millatlar Tashkiloti (UNIDO) va Jahon Banki tomonidan e’lon qilingan hisobotlar ham tahlil qilindi. Shuningdek, mavzu bo‘yicha ilmiy maqolalar va iqtisodiy tadqiqotlar ham o‘rganildi.

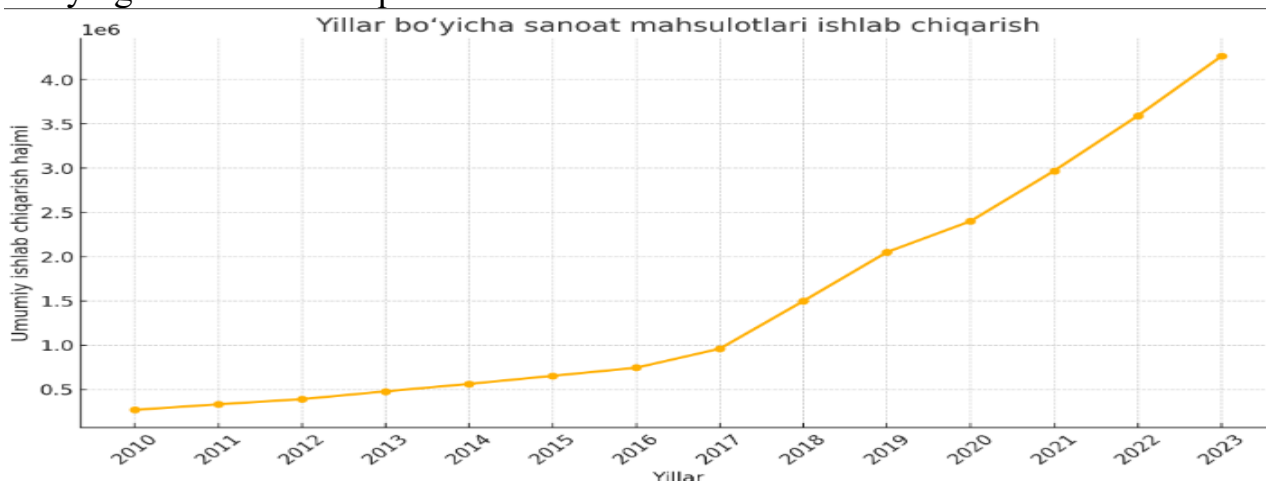
Tadqiqot davomida quyidagi usullardan foydalanildi:

- Statistik tahlil.
- Taqqoslash usuli
- Tendensiyalar tahlili

TAHLIL VA NATIJALAR

Mamlakatimiz iqtisodiy-ijtimoiy muhitini zamon bilan hamohang rivojlantirish va yashash sharoitlarini yaxshilash jarayoni bevosita sanoat hamda qurilish materiallari sanoatining yuqori texnologiyali rivojlanishi bilan bog‘liq. Ushbu jarayon hududlarni qulay yashash va muvaffaqiyatli biznes yuritish tizimiga aylantirish imkonini beradi. Shu sababli, sanoat va qurilish materiallari ishlab chiqarishining innovatsion rivojlanishi milliy va mintaqaviy darajada strategik ahamiyat kasb etadi.

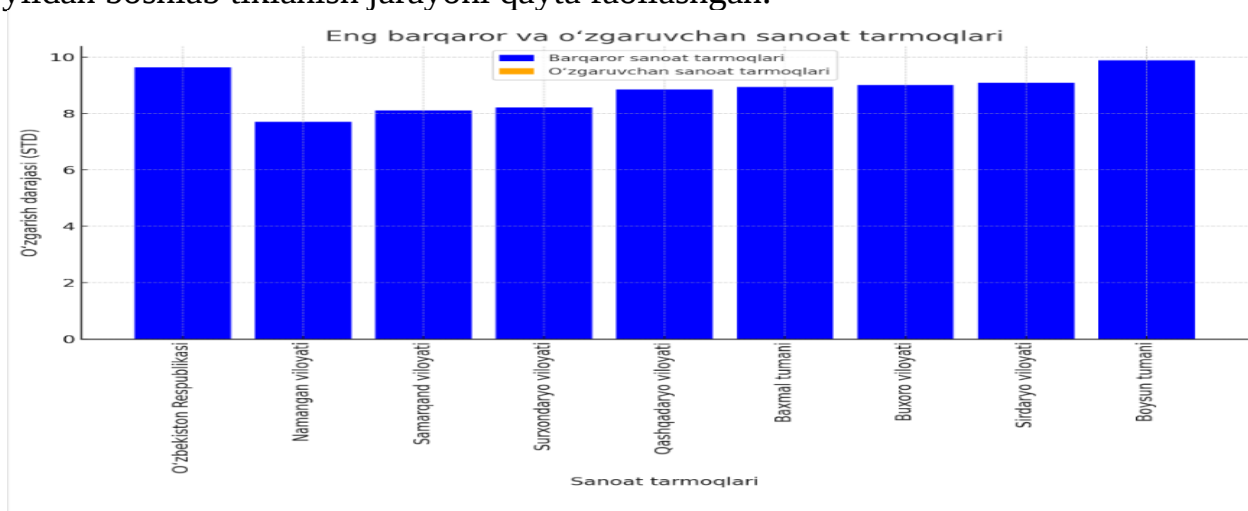
O‘zbekistondagi sanoat tarmoqlari Prezidentimiz Sh. Mirziyoyev tashabbuslari bilan so‘nggi yillarda jadal rivojlanmoqda. Buning isboti sifatida, statistik ma’lumotlar tahlili sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining yillar davomida sezilarli o‘sayotganini ko‘rsatmoqda.

1-rasm. O‘zbekistonning yillar bo‘yicha sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish tendensiyalari.¹

¹ Muallif ishlanmasi

O'zbekistonda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yil sayin ortib bormoqda. Yuqoridagi 1-jadvaldan ko'rinib turibdiki, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yillar davomida izchil o'sib borgan. 2015–2019-yillar oralig'ida keskin o'sish kuzatilgani sanoat tarmog'idagi modernizatsiya va davlat qo'llab-quvvatlash omillari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. 2020-yilda esa Covid-19 pandemiyasining iqtisodiyotga ta'siri tufayli ma'lum darajada pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab tiklanish jarayoni qayta faollashgan.

2-rasm. O'zbekistondagi eng barqaror va o'zgaruvchan sanoat tarmoqlari.¹

O'zbekistonda so'nggi yillardagi iqtisodiy ko'rsatkichlar shuni ko'rsatadiki, 2023–2024-yillarda sanoat ishlab chiqarish hajmi yana barqaror o'sish sur'atlarini qayta tikladi. 2-jadvalda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining yillar davomida o'sib borishi ko'rsatilgan. 2015–2019-yillar oralig'ida ishlab chiqarish hajmining keskin oshgani kuzatiladi, bu sanoat tarmog'idagi modernizatsiya va davlat qo'llab-quvvatlashi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. 2020-yilda qisqa muddatli pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, keyinchalik tiklanish jarayoni boshlangan. Tahlil natijalariga ko'ra, ayrim sanoat tarmoqlari boshqalariga nisbatan tezroq o'sish sur'atlarini namoyish etgan bo'lsa, ba'zilarida pasayish kuzatilgan.

Tahlil natijalariga ko'ra, ayrim sanoat tarmoqlari uzoq muddat davomida nisbatan barqaror ishlab chiqarish hajmiga ega bo'lib qolgan, ba'zilar esa katta o'zgarishlarga duch kelgan (2-jadval). So'nggi yillarda O'zbekistonda eng yuqori o'sish sur'atiga ega sanoat tarmoqlariga texnologiya va elektrotexnika sanoati, farmatsevtika sanoati, avtomobil ishlab chiqarish hamda oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish kiradi (bu xulosa rasmiy statistika ma'lumotlariga asoslanadi). Eng ko'p pasayish esa tog'-kon sanoati, metallurgiya hamda an'anaviy energiya ishlab chiqarish sohalarida kuzatilgan bo'lib, bu o'zgarishlar iqtisodiy omillar, texnologik innovatsiyalar va global talab o'zgarishlari bilan bevosita bog'liq.

¹ Muallif ishlanmasi

Hududlar kesimida eng yuqori o'sish Boysun tumanida kuzatilgan bo'lsa, eng past o'sish Namangan viloyatida qayd etilgan. Barqaror sanoat tarmoqlari o'zining doimiy ishlab chiqarish hajmi va kam tebranishlarga ega bo'lishi bilan ajralib turadi. Iste'mol bozorida doimiy talab tufayli ular iqtisodiy beqarorlik sharoitida ham ishlab chiqarishni davom ettirish imkoniga ega. O'zgaruvchan sanoat tarmoqlari esa bozor sharoitlariga bog'liq ravishda katta o'zgarishlarga duch keladi. Bunda global iqtisodiy vaziyat, texnologik rivojlanish va siyosiy omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tarmoqlar barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun qo'shimcha investitsiyalar va yangi texnologiyalarni joriy etishni talab etadi.

Qurilish materiallari sanoati innovatsion rivojlanishining samaradorligi bevosita davlat dasturlari, strategik yondashuvlar va sohani tartibga soluvchi huquqiy-me'yoriy asoslarning to'g'ri shakllantirilishiga bog'liq. Yuqorida keltirilgan tavsiyalarni amalga oshirish orqali qurilish sanoati tarmoqlarida innovatsion boshqaruvni yanada samarali yo'lga qo'yish va ushbu jarayonning iqtisodiy samaradorligini oshirishga erishish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Qurilish materiallari sanoatida innovatsion salohiyatni shakllantirish va rivojlantirish korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, mahsulot sifati va iqtisodiy samaradorlikni yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Shu munosabat bilan quyidagi tavsiyalar taklif etiladi:

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish Qurilish sanoatida ilg'or texnologiyalardan foydalanish va ularni amaliy tatbiq etish bo'yicha aniq loyihalarni ishlab chiqish zarur. Bu iqtisodiy samaradorlikni oshirish hamda bozordagi raqobatbardoshlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Innovatsion jarayonlarni tizimli tashkil etish Zamonaviy qurilish materiallarini ishlab chiqarish va amaliy joriy etish jarayonlari uchun aniq ketma-ketlikdagi tashkiliy sxema ishlab chiqish, samaradorlikni baholash va resurslarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash talab etiladi.

Loyihalarni strategik rejalashtirish Qurilish sanoatining innovatsion salohiyatini yanada rivojlantirish maqsadida aniq strategiyalar va resurslardan samarali foydalanish yo'nalishlarini ishlab chiqish lozim.

Innovatsion salohiyatni boshqarish mexanizmi Korxonalar va davlat boshqaruvi o'rtasida uyg'unlikni ta'minlaydigan mexanizmlarni takomillashtirish, huquqiy-me'yoriy asoslarni mustahkamlash va yangi moliyalashtirish imkoniyatlarini yaratish zarur.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali qurilish materiallari sanoatining innovatsion salohiyatini rivojlantirish, iqtisodiy samaradorlikni oshirish va milliy sanoatni yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Maqolada aniqlandiki, mintaqaning qurilish materiallarini ishlab chiqarish sanoati ko'plab parametrlar (mahsulot ishlab chiqarish hajmlari, uning sifati, xomashyo salohiyatidan foydalanish darajasi, energiya sig'imi, mahsulot narxi va tarmoq korxonalarining joylashuvi) bo'yicha hozirgi davr talablariga to'liq javob bera olmaydi.

Bundan tashqari, tadqiq etilgan tarmoq mahalliy o'ziga xosliklarga egaligi ham aniqlandi. Bunga quyidagilar kiradi: Mahsulotni iste'mol qilish maskanlaridan (jumladan, sanoat qurilishining yirik tugunlaridan) korxonalarning olis masofada joylashgani natijasida yuzaga keladigan ichki logistika murakkabligi; Mahsulotni eksport qilish uchun keng transport koridorlarining yetarlicha rivojlanmaganligi.

Ushbu omillar qurilish materiallari sanoatini kompleks ravishda takomillashtirish va innovatsion salohiyatni to'laqonli ro'yobga chiqarish borasida qo'shimcha chora-tadbirlarni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2020. — B. 23. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (sanoatni rivojlantirish bo'yicha) — <https://www.unido.org/sites/default>
2. Игамова Ш. З. Перспективы дальнейшего развития промышленности строительных материалов // *Агроиқтисодиёт илмий-амалий агроиқтисодий журнал*, 2021 йил.
3. Зайнутдинов Ш. Н., Нурибетов Р. И. Ресурсная база и потенциал производства Узбекистана: использование и эффективность (региональный аспект) // *Бюллетень науки и практики. Электрон. журн.* 2017. № 10 (23). С. 207-212. Режим доступа: <http://www.bulletennauki.com/zaynutdinov> (дата обращения 15.10.2017).
4. Строительство в Узбекистане. Статистический сборник. / Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. Ташкент, 2022.
5. Фатхутдинов, Р. Ф. Инновационный менеджмент. — М., 2016.
6. Игамова, Ш. З. (2024). Методические рекомендации по формированию организационно-экономического механизма обеспечения эффективности инновационного развития предприятий строительных материалов. *Gospodarka i Innowacje*, 43, 335-340.
7. Игамова, Ш. З. (2023). Особенности Бухарской области с позиций инновационного развития экономики. *Gospodarka i Innowacje*, 42, 170-174.
8. Ibragimovich, N. R., & Zikrillayevna, I. S. (2022). Process Analysis Of Establishment With Equipment. *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research* ISSN: 2277-3630, Impact factor: 8.036, 11, 117-123.
9. Nurimbetov, R. I., Davletov, I. K., & Khasanov, T. A. (2018). Improvement of the housing construction management system in Uzbekistan. *Theoretical & Applied Science*, 65(09), 70-74.
10. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi [Elektron manba]. <http://www.stat.uz>

XALQARO SAYYOHLIK BOZORIDA IJTIMOY TARMOQLARDAN FOYDALANISHNING DOLZARB TENDENTSIYALARI

Kasimova Zilola G‘ulomiddinovna

siyosiy fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

ORCID: 0000-0002-4447-2443

E-mail: zilola.gulomiddinovna@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola xalqaro sayyohlik bozorida ijtimoiy tarmoqlarning o‘rni va ahamiyatini tahlil qiladi. Maqolada COVID-19 pandemiyasidan keyingi davrda turistik marketingda ijtimoiy tarmoqlarning o‘rib borayotgan roli, xalqaro sayyohlik bozorining zamonaviy tuzilishi va uning geografik taqsimoti batafsil yoritilgan. Jahon turistik tashkiloti (UNWTO) ma’lumotlariga asoslangan holda, global turistik bozor hajmi, uning jahon iqtisodiyotidagi o‘rni va asosiy subyektlari tahlil qilingan. Shuningdek, turistik bozorning mintaqaviy taqsimoti va har bir mintaqaning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: xalqaro sayyohlik, ijtimoiy tarmoqlar, turistik marketing, global turistik bozor, UNWTO, raqamli transformatsiya, turoperatorlar, turistik xizmatlar, mintaqaviy turizm.

Аннотация

В данной статье анализируется роль и значение социальных сетей на международном туристическом рынке. Рассматривается растущая роль социальных сетей в туристическом маркетинге в постпандемийный период COVID-19, современная структура международного туристического рынка и его географическое распределение. На основе данных Всемирной туристской организации (UNWTO) исследуется объем глобального туристического рынка, его роль в мировой экономике и ключевые субъекты. Кроме того, рассматривается региональное распределение туристического рынка и особенности каждой отдельной региона.

Ключевые слова: международный туризм, социальные сети, туристический маркетинг, глобальный туристический рынок, UNWTO, цифровая трансформация, тuroператоры, туристические услуги, региональный туризм.

Abstract

This article analyzes the role and significance of social networks in the international tourism market. The study explores the growing influence of social media in tourism marketing in the post-COVID-19 era, the modern structure of the international tourism market, and its geographical distribution. Based on data from the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), the article examines the size of the global tourism market, its role in the world economy, and its key players. Additionally, the regional distribution of the tourism market and the unique characteristics of each region are discussed.